

TEORIA INEXISTENȚEI ÎN CONTEXTUL CONCEPȚIILOR DESPRE NULITATEA ACTULUI JURIDIC CIVIL

Boca Sergiu , doctor în drept, lect.sup.univ, USARB

Adequate cognition and understanding of the institution of civil juridical act nullity in the present state of the legislation, doctrine and judiciary practices obligatory requires the performance of an insight into the evolution of doctrinal concepts and representations which at different historical stages attempted to explain the essence and the juridical nature of nullity. In the framework of this study we will try to make a summative presentation of the nullity physiognomy in the context of the theory of non-existence.

Key-words: *nullity, civil juridical act, sanction, non-existence.*

Concepția clasică a nulității ca stare a actului s-a dezvoltat odată cu introducerea noțiunii de inexistență. Teoria inexistenței actului juridic a apărut în completarea teoriei clasice a nulității actului juridic, iar ulterior a fost preluată de o parte a doctrinei moderne.

Punctul de pornire a acestei teorii se situează în secolul al XIX-lea, când profesorul Zachariae de la Facultatea de Drept din Heidelberg a schițat, pentru prima dată, teoria inexistenței în materia căsătoriei pentru a explica de ce unele vicii, deși nu constituie cauze de nulitate legală a căsătoriei, o împiedică totuși să producă efecte juridice. Acest concept a fost creat pentru a răspunde unor nevoi practice, deoarece în dreptul francez nulitatea căsătoriei nu putea fi cerută decât în cazurile în care legea o prevedea în mod expres. Pentru a ocoli regula *en matière de mariage, pas de nullité sans texte* doctrina a urmat teoria inexistenței, potrivit căreia căsătoria, în aceste cazuri, nu este nulă, ci inexistentă și ca urmare, pentru a fi lipsită de efecte juridice nu mai este nevoie de un text expres în acest sens [6, p.39].

Potrivit acestei teorii, actul juridic căruia îi lipsește un element esențial pentru a lua ființă – cum ar fi consimțământul, obiectul, cauza – este mai mult decât nul, este inexistent.

Cele trei cazuri pentru soluționarea cărora s-a născut această teorie sunt: lipsa consimțământului, identitatea de sex și necelebrarea căsătoriei de către funcționarul de stat competent.

De la instituția căsătoriei, teoria inexistenței a fost extinsă de doctrinarii francezi și la alte acte juridice, afirmându-se că un act ar fi inexistent dacă i-ar lipsi un element indispensabil formării sale - lipsa totală a voinței juridice, lipsa formei *ad validitatem*, inexistența lucrului sau prețului în cazul unei vânzări etc. - încât este imposibil pentru o judecată logică și rațională să conceapă actul ca existând fără acel element. Nu există decât o aparență materială de act, dar actul nu poate avea nici o existență juridică, fie chiar numai aparentă sau provizorie [8, p.82].

Altfel spus, în timp ce nulitatea trebuia pronunțată de o instanță, constatându-se încălcarea unor norme, pronunțarea inexistenței în justiție era inutilă, aceasta fiind considerată distincția principală dintre nulitate și inexistență de către adepții acestei teorii.

Susținătorii teoriei inexistenței în dreptul modern francez au distins trei grade de ineficacitate a actului juridic: a) actul este nul când este afectat de nulitate absolută sau de plin drept, când violează o dispoziție a legii sancționată cu nulitatea; b) actul este anulabil sau nul de o nulitate relativă când ineficacitatea provine dintr-o manifestare imperfectă de voință, adică din cauza unui viciu de consimțământ sau o incapacitate; c) actul este inexistent, când este lipsit de un element esențial, indispensabil pentru formarea sa.

Astfel, aceștia au apreciat ca insuficientă împărțirea nulităților în absolute și relative, întrucât aceasta nu ar acoperi toate situațiile practice.

În doctrină s-a arătat [3, p.80] că trăsăturile caracteristice ale inexistenței sunt următoarele: a) actul inexistent nu poate produce nici un efect juridic, întrucât acesta are doar o existență materială; b) actul inexistent nu poate fi asanat oricât timp ar fi trecut de la încheierea sa; el nu poate fi confirmat, refăcut sau remediat; c) oricine are interes poate invoca

inexistența actului, întrucât acesta nu este opozabil nimănui, nefiind necesară intervenția justiției pentru constatarea inexistenței.

Adeptii acestei teorii susțineau că inexistența, ca și nulitatea, este o sancțiune de drept civil. De asemenea, rezultă că ambele sancțiuni (inexistența și nulitatea) sunt cauze de invaliditate a actului juridic. Asemănările dintre cele două instituții se opresc însă aici.

Astfel, s-a reținut [12, p.29] că între nulitate și inexistență există următoarele deosebiri: nulitatea presupune un act juridic imperfect încheiat care determină invaliditatea sa, inexistența presupune un act care nu există ca realitate juridică și are doar o existență „fizică”, materială; actul lovit de nulitate va produce efectele specifice până la declararea sa ca atare, actul inexistent este lipsit de orice efecte juridice chiar de la încheierea sa; actul juridic nul este susceptibil uneori de refacere sau remediere, în timp ce actul inexistent nu poate fi supus unor asemenea operațiuni; efectele nulității constau în desființarea actului declarat nul de organul jurisdicțional, efectele inexistenței actului operează de drept, fără a fi necesară nici o procedură; organul jurisdicțional în fața căruia se invocă acte inexistente va face abstracție de ele, ca și cum nu s-ar fi încheiat.

În fond, se susține că în cazul actelor calificate ca inexistente, nu este vorba despre nulitate, fiindcă nu poate fi anulat un act care nu există. Actul nul este acela care reunește toate elementele existenței sale, dar încălcând anumite prevederi ale legilor, el este anulat de către instanță. Spre deosebire, actul inexistent, fiindcă nu întrunește elementele de fapt pe care le presupune natura sau obiectul său, nu poate avea eficiență și nu presupune, deci, declararea judecătorească a inexistenței (și ineficienței) sale. Doar în situația în care cineva ar încerca să se prevaleze de un act inexistent în fața justiției, judecătorul este chemat să constate din oficiu inexistența acestuia [9, p.208].

Opiniile formulate în doctrină referitor la teoria actelor inexistente nu au fost unitare, noțiunea de inexistență având atât adepți, cât și opozanți.

În sistemul dreptului românesc această teorie a fost inițial susținută, adepții ei afirmând că nulitatea este o sancțiune care intervine pentru încălcarea voinței legiuitorului, iar inexistența formează mai mult o stare naturală decât una de drept, rezultând din nesocotirea legilor naturale. Mai târziu, această teorie a fost criticată [7, p.121], adversarii ei susținând că este o teorie falsă, întrucât implică reglementare pe planul dreptului a neantului și inutilă, din moment ce operează pentru aceleași cauze și are același regim juridic ca și nulitatea absolută.

Adversarii teoriei inexistenței actului juridic pornesc de la teza că un act juridic există atât timp cât nu este desființat de o instanță judecătorească și că, în realitate, ar fi vorba despre o complicitate inutilă a materiei nulităților. Un act juridic, încheiat în disprețul condițiilor prevăzute de lege pentru validitatea sa, există, fiind producător de efecte juridice chiar dacă este lovit de nulitate absolută și este lipsit de orice valoare juridică. El face credința ca un titlu aparent valabil, în temeiul principiului că unui titlu juridic i se datorează încredere. Aparența de existență valabilă pe care o creează trebuie să fie distrusă de către instanța judecătorească, singura în măsură să îl declare ineficient și să desființeze eventualele lui efecte [8, p. 88].

Astfel, s-a susținut [5, p.301] că înainte de toate trebuie observat că însăși denumirea de act inexistent reprezintă o contradicție logică. Într-adevăr, pentru a se putea vorbi de un act, acesta trebuie să aibă o minimă existență, susceptibilă de a vătăma un drept, cel puțin prin aparența creată; în acest caz însă nu poate fi vorba de un act „inexistent”. Iar dacă nu există nici măcar o aparență de act, nimeni nu poate fi vătămat și dreptul nu are a se preocupa de o atare situație.

Într-o altă opinie [4, p.228], s-a argumentat că teoria inexistenței este falsă din punct de vedere teoretic, întrucât la originea sa a urmărit înlăturarea inconvenientelor rezultate dintr-o regulă care, în realitate, nu există, iar, în al doilea rând, datorită împrejurării că nu se poate vorbi de inexistența actului juridic cât timp acesta creează o aparență în circuitul civil, având o existență exterioară și, mai mult, bucurându-se de o prezumție de validitate (desigur, până la anularea sa).

S-a mai arătat [11, p.14], de asemenea, că această teorie este inutilă, pentru că, în ipoteza inexistenței, trebuie ca instanța să verifice cauza ineficacității actului, or, regimul juridic al inexistenței este tocmai regimul juridic al nulității absolute, nefiind cazul a suprapune două instituții. Potrivit aceluiași autor, lipsa unui element esențial al actului juridic (consimțământ, obiect, cauză, forma *ad validitatem* etc.) este sancționată în sistemul dreptului românesc cu nulitatea absolută, fiind inutilă și utilizarea paralelă a conceptului de inexistență.

De altfel, nici în dreptul românesc și nici în cel moldovenesc, nu avem nici un suport legal pentru aplicarea teoriei actelor inexistente, atât *Codul civil al României*, cât și *Codul civil al Republicii Moldova*, regăsindu-se în concepția bipartită, distingând exclusiv între nulitate absolută și nulitate relativă (Astfel, *Codul civil al României* consacră nulitatea absolută în art. 1247, iar cea relativă – în art. 1248; *Codul civil al Republicii Moldova* reglementează nulitatea absolută în art. 217, iar cea relativă – în art. 218).

În consecință, doctrina [10, p.360] a statuat că teoria actelor juridice inexistente nu poate fi primită pentru următoarele motive: ea este falsă, întrucât implică posibilitatea reglementării de către drept a neantului; ea este inutilă, întrucât regimul juridic al inexistenței este tocmai regimul juridic al nulității absolute; prin urmare, rezultatele de atins prin această teorie se realizează în cadrul categoriei nulității absolute; ea, derivând din concepția despre nulitatea-„organism”, „stare organică”, este contrară însăși concepției dreptului civil asupra nulității actului juridic.

Într-adevăr, a admite că un act juridic este inexistent atunci când îi lipsește un element constitutiv, conceput ca un organ esențial pentru viața sa, înseamnă în realitate a împărtăși concepția care socotește că actul juridic este un organism, iar nulitatea – un fenomen morbid al acestui organism.

În concluzie, atât doctrina, cât și jurisprudența sunt aproape unanime în a considera că aceleași cauze, care, în opinia adeptilor teoriei actelor inexistente, atrăgeau inexistența, în prezent sunt cauze de nulitate absolută.

BIBLIOGRAFIE:

1. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86 din 22.06.2002.
2. Codul civil al României nr. 287 din 17.07.2009. În: Monitorul Oficial nr. 505 din 15.07.2011.
3. Alexandresco, D. *Principiile dreptului civil român. Vol. I*. București: Atelierele Grafice Socec, 1926.
4. Boroi, G. *Drept civil. Partea generală. Persoanele*. București: Ed. ALL BECK, 2002.
5. Cosma, D. *Teoria generală a actului juridic civil*. București: Ed. Științifică, 1969.
6. Florescu, G. *Nulitatea actului juridic civil*. București: Hamangiu, 2008.
7. Hamangiu, C.; Rosetti-Bălănescu, I.; Băicoianu, Al. *Tratat de drept civil român. Vol. I*. București: Ed. ALL, 1998.
8. Muntean, I. *Nulitatea actului juridic civil*. București: Universul Juridic, 2011.
9. Poenaru, E. *Drept civil. Teoria generală. Persoanele*. București: ALL BECK, 2002.
10. Pop, A.; Beleiu, Gh. *Drept civil. Teoria generală a dreptului civil*. București: Universitatea din București, 1980.
11. Răducan, G. *Nulitatea actului juridic civil*. București: Hamangiu, 2009.
12. Ungureanu, O. *Nulitățile procedurale civile*. București: ALL BECK, 1998.